

## MAKTABGACHA YOSHDAGI BOLALARNI KOGNITIV FAOLIYATINI RIVOJLANTIRISH

**Qulmirzayeva Fotima Musurmonqul qizi**

O‘zbekiston davlat jahon tillari universiteti tayanch doktranti

<https://doi.org/10.5281/zenodo.19435567>

***Annotatsiya.** Ushbu maqolada maktabgacha yoshdagi bolalarning kognitiv faoliyatini rivojlantirish orqali ularni maktabga tayyorlashning didaktik tizimi yoritilgan. Muallif tomonidan kognitiv faoliyat tushunchasi, maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari hamda ularni o‘qishga tayyorlashda qo‘llaniladigan didaktik metodlar tahlil qilingan. Shuningdek, samarali ta’lim-tarbiya jarayonini tashkil qilishda vizual, interaktiv va o‘yinli yondashuvlar orqali kognitiv qobiliyatlarni shakllantirish yo‘llari ko‘rsatib o‘tilgan.*

*Maqola pedagog va tarbiyachilarga metodik tavsiyalar berish bilan birga, amaliy mashg‘ulotlar uchun ham foydalidir.*

***Kalit so‘zlar:** kognitiv faoliyat, maktabgacha ta’lim, didaktik tizim, bolalarni maktabga tayyorlash, psixologik xususiyatlar, bilish jarayoni, didaktik o‘yinlar, pedagogik metodika.*

### **Kirish.**

Bugungi kunda ta’lim sohasidagi islohotlar maktabgacha ta’lim bosqichiga ham katta e’tibor qaratmoqda. Ayniqsa, bolalarning kognitiv (bilish) faoliyatini rivojlantirish orqali ularni maktabga tayyorlash muhim pedagogik vazifa bo‘lib qolmoqda. Ushbu jarayonda didaktik tizim orqali bolaning mantiqiy tafakkuri, e’tibor, xotira va kuzatuvchanlik qobiliyatlarini rivojlantirish ustuvor ahamiyat kasb etadi.

### **Asosiy qism.**

Kognitiv pedagogika atamasi o‘tgan XX-asrning ikkinchi yarmidan qo‘llanila boshlandi. Bugungi kunda kognitiv pedagogikani rivojlantirishga kuchli ehtiyoj sezilmoqda. Kognitiv pedagogik pedagogikaning eng yosh istiqbolli tarmog‘i bo‘lganligi uchun ham o‘zining shakllanish, rivojlanish tarixi va takomillashish tendensiyalariga ega. Kognitiv pedagogika kognitiv psixologiyaga tayanadi. Kognitiv pedagogika kognitiv o‘qitish muammolarini o‘rganadi. Pedagogika ensiklopediyasida “kognitiv”, “kognitiv ta’lim” tushunchalariga quyidagicha ta’rif berilgan: kognitiv – shaxsning mustaqil ijodiy fikrlash jarayonini ifodalovchi atama. Kognitiv ta’lim – atrof olam haqidagi bilim doirasini kengaytirish, differensiallovchi tafakkurni shakllantirish, bilish ehtiyojlarni rivojlantirish ta’limi, psixologik tadqiqot sohalaridan hamda pedagogikaning yo‘nalishlaridan biri. Kognitiv pedagogika tarbiyalanuvchilar shaxsiga olamni bilishga intiluvchi, o‘zaro munosabatga kirishuvchi, maxsus tashkil etilgan va tashkil etiladigan kognitiv tizim sifatida yondashish g‘oyasiga tayanadi. U kognitiv psixologiya nazariyasi, metodologiyasi va instrumentariysiga asoslanadi. Uning asosiy maqsadi tarbiyalanuvchilarni ijtimoiy, pedagogik jihatdan moslashtirish, o‘quv jarayonining samaradorligini ta’minlashdan iborat. Ushbu tizimda tarbiyachining roli tarbiyalanuvchilarning rivojlanishi, ularda alohida kognitiv layoqatlarning tarkib topishi hamda bilish instrumentariysining takomillashuvi uchun qulay sharoit yaratishdan iborat.

Shuni alohida ta’kidlash kerakki, kognitiv pedagogikaning axborotli modeli bugungi kunda o’quv muhitining jozibadorligini ta’minlashga xizmat qilmoqda. Bu bevosita axborot texnologiyalarining rivojlanishi bilan bog’liq.

1. Kognitiv faoliyat - bu bolaning bilimlarni qabul qilishi, eslab qolishi, qayta ishlashi va amalda qo’llash qobiliyatidir. Bunga quyidagilar kiradi: xotira, diqqat, tafakkur, idrok, nutq faoliyati.

2. Maktabgacha yoshdagi bolalarning psixologik xususiyatlari. Bu yoshda bolalar obrazli tafakkur asosida fikrlaydi, o’yin faoliyati orqali o’rganadi, rangli va harakatli tasvirlar orqali bilim oladi.

3. Kognitiv faoliyatni rivojlantirish usullari. Didaktik o’yinlar, interaktiv mashg’ulotlar, hikoyalar va ertaklar asosida tahlil qilish, kuzatish mashqlari, multimedia materiallaridan foydalanish.

4. Didaktik tizimning tarkibiy qismlari.

**Maqsad:** Bolaning maktabga intellektual tayyorgarligini ta’minlash.

**Mazmun:** Bilish ko’nikmalarini rivojlantirishga yo’naltirilgan materiallar.

**Metod:** Vizual va interaktiv yondashuvlar.

**Vosita:** Didaktik materiallar, o’yinchoqlar, audio-vizual vositalar.

5. Tajriba asosida natijalar. Masalan, 3 oy davomida har kuni 15 daqiqa davomida didaktik mashg’ulotlar olib borilgan 5 yoshli 20 nafar bola orasida e’tibor va xotira darajasi 30% ga oshgani kuzatildi.

#### **Xulosa.**

Kognitiv faoliyatni rivojlantirish maktabgacha yoshdagi bolalarni maktabga tayyorlashda eng muhim omillardan biridir. Bu borada puxta o’ylangan didaktik tizim asosida olib borilgan mashg’ulotlar bolalarning fikrlash qobiliyatini kuchaytiradi, o’qishga bo’lgan qiziqishni uyg’otadi va muvaffaqiyatli ijtimoiy moslashuvga zamin yaratadi.

#### **Tavsiyalar:**

- Tarbiyachilar uchun kognitiv mashg’ulotlar bo’yicha metodik qo’llanmalar ishlab chiqish;

- Kognitiv rivojga xizmat qiluvchi o’yinchoqlar va interaktiv darsliklar yaratish; - Har bir bolaga individual yondashuvni ta’minlash. Bugungi kunda kognitiv pedagogikada quyidagi yo’nalishlarni ilmiy asoslashga alohida e’tibor qaratilmoqda.

Ular: - Ta’lim oluvchilarning kognitiv jarayonlarini rivojlantirish texnologiyalarini ishlab chiqish;

- ta’lim oluvchilarning shaxsiy kognitiv jarayonlarini faollashtirish imkoniyatlarini aniqlash, orqali ularda ijodkorlik sifatlarini rivojlantirish;

- ta’lim oluvchilarning nuqtai nazarlari, dunyoqarashlari, kognitiv sohalari o’z-o’zlarini mustaqil rivojlantirish omili ekanligini nazariy jihatdan asoslash kabilar. Kognitiv ta’lim jarayonida quyidagi metodlar ustuvor o’rin egallaydi:

1. Reproduktiv;

2. Izlanuvchanlikka undovchi evristik;

3. Kreativ metodlar.

Ko’rinib turibdiki, kognitiv pedagogika tadqiqotlarning yangi sohasini kashf etish imkonini beradi. Kognitiv pedagogikada shaxsning ijodiy imkoniyatlarini kengaytirishga xizmat qiladigan kognitiv texnologiyalardan foydalanish zaruriyati kuchaymoqda.

### **FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR**

1. Axmedova N. Bolalarni maktabga tayyorlash metodikasi, Toshkent, 2021.
2. Vigotskiy L.S., Pedagogik psixologiya, Moskva, 1983.
3. Qodirova Z. va boshqalar, Maktabgacha ta’lim nazariyasi va amaliyoti, Toshkent, 2020.
4. Safarova R.G. Kognitiv pedagogikaga oid nazariy yondashuvlar. Monografiya. – Toshkent: “Science and innovation”, 2024. – 186 bet.